

ται τὸ προεδρεῖον καὶ πάντες ἀπέρχονται λυομένης τῆς συνεδριάσεως τὴν δευτέραν ὥραν μ. μ.

ΚΟΚ.

ΘΑΝΑΤΟΣ

ΓΑΜΒΕΤΤΑ

Ἐάν ὁ βίος εἶναι ὠκεανός, αἱ ἐκλείψεις μεγάλων ὑπάρξεων εἶναι ναυάγια τρομακτικά. κυλίνοντα τὸν ἀπ᾽ ἄστρον θροῦν των μέχρι τῶν μεμακρυσμένων ὠκεανείων ὄχθων. Τοιοῦτο ναυάγιον μᾶς ἐφάνη ὁ αἰφνίδιος, ὁ καταπληκτικός, ὁ καταδληκτικός θάνατος τοῦ Γαμβέττα. Ἐμισήσαμεν τὴν γῆν, τὴν ζωὴν, τὴν ὑπαρξίν, τὴν ὕλην, συνδυάσαμεν τὸν θάνατον αὐτὸν μετὰ τῶσων ἄλλων μεγάλων θανάτων καὶ εὐρίσκοντες ἀσχημον καὶ δυσειδῆ τὸν πλανήτην μας χωρὶς τῶν φαινοτέρων αὐτῆς ἀστρῶν, ὡς θὰ εὐρίσκομεν ἀσχημον τὴν ὠραιότεραν γυναῖκα ἀν τῆς ἐξωρῦσσετο ὁ ἕτερος τῶν ὀφθαλμῶν, ὡς θὰ ἦτο κόλασις ἀνευ δάσεων ἢ ἔρημος τῆς Ἀραβίας, ὡς θὰ ἦτο γελοῖος ὁ ἄγγελος χωρὶς τὰ πτερά του, καὶ κωμικός ὁ Ἔρως χωρὶς τὸ τόξον του.

Τί νομίζετε, σκοτεινὸ ἐγώισται, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἁρμονία ψυχῶν καὶ ἀλληλεγγύη πνευμάτων εἰς ὅλον τὸν κατ᾽ ἄλλομενον τοῦλάχιστον κόσμον τῶν πεπολιτισμένων ὄντων; Ἐσκέφθητε ποῖος τρόμος δύναται νὰ σᾶς καταλάβῃ, ἀν φαντασθῆτε πότε ἑαυτοὺς μόνους ἐν μᾶ πόλει ἢ ἐνὶ χωριδίῳ; Αὐταὶ αἱ μεγάλαι ὑπάρξεις, τὰ μεγάλα ὄνειρα εἶναι ἰθὺκά βραστάγματα τοῦ κλονουμένου βίου καὶ οἷαν ἐρήμωσιν καὶ οἷον θάνατον θὰ ἴσθανόμεθα ἐν τῇ ψυχῇ μας ἐξυπνοῦντες πρῶταν τινὰ χωρὶς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου ἢ κοιμώμενοι χωρὶς τὴν λάμψιν τῶν ἀστρῶν, τὴν αὐτὴν ἐρήμωσιν καὶ τὸν αὐτὸν θάνατον αἰσθανόμεθα ὅταν εἰς μετὰ τὴν ἄλλοδν σδύνουν οἱ φωτεινοὶ κόσμοι τοῦ κόσμου μας καὶ μένουν αἱ ἀνωνυμίαι, αἱ μετριότητες, ἡ πεπυκνωμένη μάζα, ἐφ' ἧς ἡ δημιουργία ἐχάραξε δύο τρεῖς ὁμοιομόρφους γραμμὰς καὶ εἶπε: Γενῆτε αἱ ἑκατοστύες χιλιάδων τῶν κοινῶν ἀνθρώπων!

Καὶ τί δὲν ἐνέκλειεν ἐν αὐτῇ ὁ Γαμβέττας; Ἐλάτρευσαν τοὺς λίθους, τὰ πτηνά, τὰ ζῶα, τὰς μεταφυσικὰς ιδέας, τοὺς μάρτυρας, τοὺς ἁγίους. Δὲν γνωρίζω ἄλλην σεβασμιωτέραν λατρείαν, παρὰ τὴν λατρείαν μεγάλων ἀνδρῶν. Καὶ δὲν ἀναγνωρίζω τὴν κτηνώδη ὑπόστασιν τῶν ἀνθρώπων παρὰ ἐν τῇ πολὺ ἐν ζῶντες ὑφίστανται οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Εἶνε ἄρᾳ γε πολὺ ἐν εἶπωμεν ὅτι ἐνέκλειεν ἐν ἑαυτῷ τὴν νεωτέραν Γαλλίαν; Εἶνε μεγάλοι, μάλιστα, οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες, οἱ ἐφευρεσάι, οἱ καλλιτέχναι, οἱ βιομήχανοι εἶνε μεγάλη ἑκάστος ἐξ αὐτῶν πρωτοτυπία καὶ ὅλοι ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸ πνευματικὸν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλ' εἶνε μέγιστοι, εἶνε σπάνιοι οἱ

ἄνδρες ἐκεῖνοι αἰτινες μεταμορφοῦνται εἰς τὴν ψυχὴν τὴν διοικουσαν, τὴν κυβερνώσαν, τὴν κινουσαν τὸ στερέωμα αὐτό. Ἄν εἶνε ἐκεῖνοι αἱ σελίδες ἑνὸς βιβλίου, ἀλλ' εἶνε αὐτοὶ τὸ βιβλίον. Μετρίσατέ τους· εἰς Γαμβέττας, εἰς Γλάδστον, εἰς Βίσμαρκ, εἰς Καστελάρ, εἰς Δεληγεώργη. Ἐφεῦρον τίποτε; Ἐπενόησαν; Ἐγραψαν κανένα πίνακα; Ἐτύπωσαν κανέν βιβλίον; Ἰδρυσαν κανένα ἐργοστάσιον; Ἐκαμιν καμμίαν ἀνακάλυψιν; Τίποτε. Ἄλλ' ὑπῆρξαν ἢ νεότης, ἢ ἀνοιξίς, ἢ δύναμις, ὁ ἀτμός τοῦ τόπου των. Ἐπῆρξαν αἱ ψυχαι τῆς νεκρᾶς, καὶ νεκρᾶς, ἐκείνης μάζας, ἣτις καλεῖται ἔθνος. Διότι ἔθνος χωρὶς μέγαν ἄνδρα δὲν εἶνε ἔθνος ζῶν. Ἡ εἶνε ἔθνος ἐν ἀποσυνθέσει, ὡς ἡ Αὐστρία, ἢ ἔθνος ἐν γεννήσει, ὡς ἡ Ρωσσία. Ἐνθυμούμεθα τὴν στιγμὴν αὐτὴν τοὺς πικροὺς λόγους τοῦ Δεληγεώργη πρὸς ἡμᾶς ἐντὸς τοῦ βασιλικοῦ περιβολίου: «Νομίζεις, μοι ἔλεγεν, ὅτι δύο τρεῖς φορές ἀφ' ἑαυτοῦ ἐκινίθη τὸ ἔθνος αὐτό; Ὅχι, τὸ ἐγαλθανίζομεν, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτὴν ἐπραξεν ὅ,τι ἐπραξε.» Τὸ ἐνόμιζεν ἐν τῇ μεγάλῃ ψυχικῇ του δράσει τοῦ ἔθνους τοῦ ἐλάττωμα αὐτό· ὅχι, τοιοῦτος εἶνε ὁ ὀργανισμὸς τῶν ἔθνων· ἢ ὕλη θέλει μοχλόν· ἢ δύναμις θέλει ἀτμόν· τὰ ἔθνη θέλουν ψυχὴν.

Δὲν κατεψύγησαν τὰ ἄκρα τῆς Γαλλίας ἐπὶ Ναπολέοντος, ὅταν παρέδιδεν αὐτὴν μετὰ τὸ ζῆφος τοῦ δορυάλωτον εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ αυτοκράτορος Γουλιέλμου; Προηγουμένως δὲν εἶχε συγκεντρωθῆ ὅλον τὸ αἷμα εἰς τὴν καρδίαν, καὶ δὲν ὑπῆρχε βεβαίως νόσημα καρδιακόν; Ὁ κόσμος δὲν εἶχεν ἀπελπισθῆ ἐκ τῆς νόσου τῆς μεγάλης ἀσθενούς; Τὰ ἔργια τῆς Κοινότητος δὲν ἦσαν τὰ παραληρήματα καὶ ἡ καταλαμβάνουσα τὸν ὑπὸ τῷ φου νοσοῦντα παραφροσύνη; Οἱ στρατοὶ τῆς—δηλαδὴ τὰ νεῦρά τῆς—δηλαδὴ οἱ μυῶνές τῆς—δὲν παρέλυσαν; Τὰ οικονομικά τῆς δὲν κατέρρευσαν; Τὸ ἠθικόν τῆς δὲν κατηρειπώθη; Ἡ σπονδυλικὴ τῆς δὲν ἐμαλακύνθη; Ὁ ἐγκέφαλός τῆς δὲν ἐγένετο ὑδαρής;

Τίς τὴν ἔσωσε; Τίς τὴν ἰγόρθωσε; Τίς τῆς εἶπε: Ἐγειραι τὴν ἡττάν σου καὶ περιπάτει;

Τῆς ἐχρειάζετο μία καρδία ὑγίης, ἀφοῦ τὸ νόσημα ἦτο καρδιακόν καὶ ἡ καρδία αὐτὴ ὑπῆρξεν ὁ Γαμβέττας.

Ἦτο μόνον ῥήτωρ, μέγας, ὡς ἤθελαν οἱ ἐχθροὶ του νὰ τὸν παραστήσουν, ὡς ἤθελαν καὶ θέλουν οἱ φθονεροὶ ἐδῶ νὰ παραστήσουν τὸν Δεληγεώργη; Τί θὰ πῆ ῥητορικῆ; Λάρυγγ ἢ νοῦς; Πνεύμονες ἢ πάθος; Ἦχος ἢ ἐπιχειρήματα; Ἄν ἐκ τῶν δύο αὐτῶν σειρῶν τὰ πρῶτα μέρη ἀποτελοῦσι τὴν ῥητορικὴν, τότε ὅλοι οἱ καλοὶ ἰθόποιοι ἢ καλοὶ ὑψίφωνοι ἔπρεπε νὰ εἶναι πρωθυπουργοὶ τοῦ κράτους. Ὁ Γκῶ ἀντὶ τοῦ Γαμβέττα, ὁ Σιούμαν ἀντὶ τοῦ Βίσμαρκ. Ἄλλὰ ῥήτωρ μέγας χωρὶς νὰ εἶναι καὶ μέγας ἀνὴρ θὰ ἦτο ὁ κωμικώτερος τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ῥητορεία εἶναι ἢ μετὰ κάλλους καὶ χρωμάτων καὶ λάμψεως ἐξωτερικεύσεις τοῦ μεγάλου ἀνδρός. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ φρονούμεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι τις μεγάλη διάνοια, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ νὰ χειρίζεται ἡγεμονικῶς τὸ δῶρον τοῦ λόγου. Ὁ Βίσμαρκ δὲν εἶναι φύσει μέγας ῥή-

τωρ, αλλά διότι είναι μέγας πολιτικός, οὐδείς δύναται νὰ τῷ ἀρνηθῆ θέσιν μεταξὺ τῶν μεγάλων ρητόρων.

Πότε ἀνέτειλε λαμπρὸς ὁ Γαμβέττας ρήτωρ; Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1869, ἐν τῇ Δίκῃ τοῦ Δελεσκλοῦς. Ἦτο ἡ ἀγόρευσις τοῦ ἀριστοῦργημα ρητορικὸν καὶ διὰ τοῦτο παρήγγαγε τοσοῦτον κλονισμόν; Ὅχι. Ὁμίλησε μέγας ἀνὴρ καὶ ἡ Γαλλία ἀνεῦρε τὸν ἀντίπαλον τοῦ Ναπολέοντος. Πρὸ τῆς δυοῦσης αὐτοῦ δυνάμεως ἤρξατο νὰ υποφώσκη ἡ ἀνατέλλουσα τοῦ Γαμβέττα δόξα. Ἡ Γαλλία ἠττάτο, ἀλλ' ἡ Γαλλία ἐξησφαλίσθη. Ὁ Ναπολέων παρεδίδετο εἰς τὸν Γουλιέλμον, καὶ ὁ Γαμβέττας εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ τόπου του.

Θαυμάζετε ἓνα λατρὸν ὅστις ἐπαναφέρει εἰς τὴν ζωὴν βαρέως προσβεβλημένην ὑπαρξίν. Δὲν θαυμάζετε ἓνα πολιτικὸν ὅστις ἐπαναφέρει εἰς τὴν ἀκμὴν βαρέως παρακμάσασαν δύναμιν ὡς ἦν τότε ἡ Γαλλία; Ἦδύνατό τις νὰ τὴν ἐκλάβῃ ἀπὸ τῶν διεξωσμένων ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ σιδήρου Παρισίων ἀναχωροῦντα ἐπ' ἀεροστάτου καὶ ἀεροποροῦντα εἰς τὸ Τούρ, ἔπου ἔμελλε νὰ ἀναλάβῃ τρία ἄμφω ὑπουργεῖα, τῶν ἐσωτερικῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν, ὡς παραφρονοῦν ὄνειρον τῆς Γαλλίας, ὡς μίαν αἰφνίδιον λάμψιν τοῦ καταλαθόντος τὸ εὐγενὲς ἔθνος δελιρίου.

Ἄλλ' ὅταν ἀπὸ ἀκαθέτου δικτάτορος, τρεῖς στρατιᾶι τῆς ἀπεγνωσμένης ἀντιστάσεως ἀπὸ τοῦ βραχίονός του κυλίσαντος ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως, ἀνεφάνῃ ὁ ὑπὸ τοῦ Θιέρσου ὡς μανιώδης χαρακτηρισθεὶς ὁ κυβερνητικώτερος ἄνθρωπος τῆς Γαλλίας, ὅταν κλείσας τὸ στάδιον τῆς διὰ μᾶς ἐκλύσεως ἔλων τῶν δυνάμεων τόπου φθίνοντος, ἀνέλαβε τὸ βραδύ, τὸ ἐπίπονον, τὸ σοφὸν ἔργον τῆς ἀναρρώσεως, ὅταν ἔγινε τὰ πάντα τοῖς πᾶσι διὰ νὰ στερεώσῃ τὴν Δημοκρατίαν, ὅταν ἐν αὐταπαρνήσει ἐτάχθη, ὁ πρῶν δικτάτωρ, εἰς ἐκ τῶν πολλῶν ὑπὸ τὴν ἀναδιοργανωτικὴν λειτουργίαν τοῦ γέροντος Θιέρσου, συντάξας ὑπ' αὐτὸν τὸ κόμμα του, ὅταν ἐπολέμησεν ἀπελπιστικώτερον ἢ αἱ στρατιᾶι τοῦ Βούρβαχ καὶ τοῦ Φαϊδερμπ ἐναντίον τῶν μοναρχικῶν πραξικοπημάτων τοῦ Μὰκ Μαῶν, ὅταν περιήρχετο ἔλλην τὴν Γαλλίαν εἰς πᾶσαν νέαν ἐκλογὴν ἀγορευῶν, συμβουλεύων, διοικῶν, διοργανίζων, ὅταν ἐτίνασσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν του τοὺς φοβεροὺς ἐκείνους λόγους αἵτινες ὡς κομῆται ἦσαν ὄρατοι ἀπὸ συμπάσης τῆς Γαλλίας, ὅταν ὡς πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐξετύλιξε τὸ μέγα αὐτοῦ πρόγραμμα τῶν οἰκονομικῶν μεταρρυθμίσεων, ὅταν ἐξήγγελλεν ἀναποδογυρίζων ἔλλην τὴν Γαλλίαν τὰ νέα κοινωνικὰ στρώματα, ὅταν ἐσχεδίαζε τὴν φυλετικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς Γαλλίας διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ λαοῦ, ὅταν ὑπενόμεινε τὴν διαφθορὰν τῆς κληρικῆς ἐπιρροῆς, ὅταν ἀνέλυεν ὅλα τὰ νομοσχέδια τοῦ Μεγάλου ὀνομασθέντος ὑπουργείου, ὅταν κατῴρθωσε νὰ συμπύξῃ τὴν ἀγγλογαλλικὴν συμμαχίαν, ὅταν ὀλίγον ἀκόμη καὶ εἶχεν ἐτοίμην τὴν φοβερὰν ρομφαίαν τῆς ἐκδικήσεως διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Σάδοδας καὶ τῆς Λωραίνης, τότε δικαίως ὁ Γαμβέττας ἀνεδεικνύετο ὡς ὁ κυβερνητικώτερος νοῦς τῆς Γαλλίας καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ὡς τὸ μεγαλειότερον ἐθνικὸν δυστύχημα!

**

Περὶ ἔργον, διὰ τοὺς μὴ ἐννοῦντας τὴν βαρεῖαν σύνθεσιν τῶν μεγάλων προσωποποιήτων, πῶς ὁ Γαμβέττας ἐπολλαπλασιάζετο εἰς μυριάδας ἀνθρώπων, ὅταν ἐπρόκειτο ν' ἀναλάβῃ μέγαν τινα ἀγῶνα. Ἦδύνατο νὰ γίνῃ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ ἀνατομία τῶν τριάκοντα ἑκατομμυρίων Γάλλων, τῶν ἀκολουθούντων καὶ τῶν μὴ ἀκολουθούντων τὸν μέγαν δημαγωγόν, καὶ θὰ ἀνεύρισκον ἐν αὐτοῖς μόρια ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ Γαμβέττα. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐξητημίση τόσον νέος, μόλις τεσσαρακονταπενταετής; Μόλις ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ σταδίου; Ρήτωρ! Ἄλλ' ἦτο ρήτωρ; Ὅχι, ὁ λόγος του ἦτο μέγας βαρουλκός, ὅστις ἰδύνατο νὰ καταδιβάξῃ μέρη τινα κάτω τῆς ἐπιφανείας τῶν τεμάχια βράχων ἢ γῆς. Ἄντέκρουε τοὺς ἐχθροὺς του; Ὅχι· κατέβαλλεν αὐτούς, ὡς νὰ τοὺς ἀντιμετώπιζε στήθος πρὸς στήθος καὶ πυγμὴν πρὸς πυγμὴν. Τί κατέβαλλε τὸν Μὰκ Μαῶν; Πέντε λέξεις τοῦ γίγαντος ρήτορος. Τὸ περίφημον ἐκεῖνο: Νὰ ὑποταχθῇ ἢ νὰ παραιτηθῇ! Ἐκ τοῦ διλήμματος ὁ Μὰκ Μαῶν ἐξετέλεσε τὸ ἦμισυ· παρήτήθη. Ἦσαν ἀγορεύσεις ἐκεῖναι τοῦ Γαμβέττα; Ὅχι· ἦσαν ἤλεκτρισιμὸς ὅστις συνέσπασεν ὅλην τὴν μοναρχικὴν Γαλλίαν καταστήσας αὐτὴν παραλυτικὴν καὶ ἐξωογόνησε τὴν δημοκρατικὴν Γαλλίαν νὰ κάμῃ θαύματα θελήσεως.

Δὲν ἦτο μόνον Παριῖοι ὁ Γαμβέττας ἦτο Γαλλία. Ἦτο ὁ ἀναγεννηθεὶς ἐγκέφαλος τῆς Γαλλίας. Καὶ ὡς εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἐδρεύει ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κίνησις ἔλου τοῦ νευρικοῦ συστήματος, οὕτω ὁ Γαμβέττας ἦτο ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ κίνησις ἔλου τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν. Ἐὰν ἦτο μόνον λόγος, τίς ἄλλος παρὰ τὸν Βίκτωρα Οὐγὼ θὰ εἶχε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Γαλλίας; Ἀλλὰ ὁ λόγος εἶναι ὄργανον καὶ ὁ Γαμβέττας ἦτο κεφαλή. Τί μισητότερον διὰ τοὺς δημοκρατικούς Γάλλους τῆς ἰδέας τῆς Γερουσίας; Ὁ Γαμβέττας ἰγόρευσε ἐν Βελλεβίλλῃ τὴν ἀθάνατον ἐκείνην ἀγόρευσίν του, ἥτις ἰδύνατο νὰ χρυσώσῃ ὡς ἡ ῥοδινωτέρα οὐρανογραφία ἔλον τὸν ρητορικὸν κόσμον ἀρχαίων καὶ νεωτέρων χρόνων, καὶ ἡ Γερουσία ἔγινεν οὐ μόνον ἀσπαστὴ παρὰ τοῖς δημοκρατικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐλειτούργησε δραστηκώτατα ὡς μοχλὸς τῆς δημοκρατίας. Διὰ τὴν Διότι ἐπήγαγεν ἀπὸ τοῦ ἐπιστημονικοῦ προγράμματος τοῦ Γαμβέττα τῆς γαλλικῆς ἀναγεννήσεως.

**

Μελαγχολῶντες ἅμα τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ ἐξ ἐντερικοῦ νοσήματος θανάτου τοῦ Γαμβέττα ἐσκεπτόμεθα: ποῖος ἀγὼν κατὰ τὴν ἀσθένειαν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς ἐτελεῖτο μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐντέρου! Τί ἐσκεπτετο ἐκεῖνος καὶ τί διέπραττε τοῦτο. Ἡ σωτηρία ἐνὸς ἔθνους κρεμαμένη ἀπὸ ἐνὸς ἐντέρου. Ἡ θέσις ἐν μέσῳ δύο παρειῶν ἐπιδερμίδος! Μισήσατε τὸν ἄνθρωπον, μισήσατε τὴν ζωὴν, μισήσατε τὴν ἕλλην, μισήσατε τὸν κόσμον.

Καὶ θνήσκει ἐκπληρώσας τοὺς πόθους του; Θνήσκει εὐχарιστημένος; Ὅχι, ὄχι· ἀπέθανε πολεμούμενος! Ὁ μέγας ἀνδρὸς, μὴ γεννάσθε μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, γεννηθῆτε μεταξὺ θηρίων· θὰ ἐννοηθῆτε καλλίτερον.

ΚΑΛΙΒΑΝ.